

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-60>

УДК 339.5:339.92:341.24

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ЯК ІНТЕГРАЦІЙНА КАТЕГОРІЯ: ЕКОНОМІЧНІ, ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ

FOREIGN TRADE RELATIONS AS AN INTEGRATIVE CATEGORY: ECONOMIC, LEGAL, AND POLITICAL DIMENSIONS

Філіпов Олег Михайлович

аспірант,

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут
міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3506-0273>**Filipov Oleg**Educational and Scientific Institute «Karazin Institute
of International Relations and Tourism Business»
V. N. Karazin Kharkiv National University

У статті встановлено, що зовнішньоторговельні відносини становлять складну інтеграційну категорію, що виникла на перетині економічної, правової та політичної наук. Показано, що сучасне трактування зовнішньоторговельних відносин відображає як традиційні форми обміну матеріальними благами, так і новітні прояви взаємодії у сфері цифрової економіки, послуг і транснаціональних даних. Історико-теоретичний аналіз еволюції підходів до розуміння зовнішньоторговельних відносин продемонстрував, що протягом розвитку економічної думки від класичної політичної економії до сучасних теорій цифрової глобалізації сутність цієї категорії зазнавала суттєвих змін. На основі здійсненого контент-аналізу запропоновано авторське визначення зовнішньоторговельних відносин. Запропоноване визначення відображає новітні трансформації світового господарства, підкреслює значення цифровізації й інтеграційних процесів та створює методологічні передумови для подальших досліджень у сфері міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: зовнішньоторговельні відносини, міжнародні економічні відносини, міжнародна торгівля, економічна інтеграція, глобалізація, цифровізація, Європейський Союз, країни Балтії, глобальна економічна взаємозалежність, контент-аналіз.

As a result of the study, it was found that foreign trade relations constitute a complex integrative category formed at the intersection of economic, legal, and political sciences. Their essence lies not only in the cross-border exchange of goods and services, but also in the formation of a system of economic, legal, and institutional linkages among actors of different nationalities under conditions of global interdependence. The modern interpretation of foreign trade relations encompasses both traditional forms of exchange in tangible goods and new manifestations of interaction in the digital economy, services, and cross-border data flows. A historical and theoretical analysis of the evolution of approaches to understanding foreign trade relations has shown that, over the development of economic thought – from classical political economy to contemporary theories of digital globalization – the content of this category has undergone significant changes. The initial perception of international trade as a zero-sum exchange of resources gradually evolved toward recognition of mutually beneficial interaction, an expansion of trade to intangible assets, and an awareness of the critical role of institutional factors in shaping countries' international competitiveness. Based on the conducted content analysis, the paper proposes the author's definition of foreign trade relations as a system of economic interactions among states, business entities, and households aimed at the exchange of goods, services, capital, and data across national borders and operating within global institutional norms. The proposed definition reflects the latest transformations of the world economy, emphasizes the importance of digitalization and integration processes, and provides methodological prerequisites for further research in the field of international economic relations. The key differences between the author's definition of the term "foreign trade relations" and established definitions, as well as the main advantages of the proposed definition of the category

“foreign trade relations,” are identified. Examples of contemporary manifestations of foreign trade relations according to the author’s definition are provided.

Keywords: foreign trade relations, international economic relations, international trade, economic integration, globalization, digitalization, European Union, Baltic States, global economic interdependence, content analysis.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, цифровізації та поглиблення економічної інтеграції зовнішньоторговельні відносини трансформуються у складну багатовимірну систему взаємодії держав, бізнесу та наднаціональних інституцій, що виходить за межі традиційного обміну товарами і послугами. Відсутність єдиного комплексного підходу до трактування зовнішньоторговельних відносин як інтеграційної категорії, що поєднує економічні, правові та політичні виміри, зумовлює необхідність їх наукового переосмислення з урахуванням сучасних глобальних викликів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Мельник А.Ф. та Шевчук В.Я. в [1] розглядають зовнішньоторговельні відносини як складову міжнародних економічних відносин, що охоплює торгівлю товарами, послугами та іншими економічними цінностями між країнами. В дослідженнях Мельник А.Ф., Шевчук В.Я., Сіденко В.Р., Козак Ю.Г., Радіонова Ю.Д., Кругмана П., Обстфелда М., Мелітса М., Голікова А.П., Довгаль О.А., Мочерного С.В. [1-6] показано, що протягом історії економічна думка по-різному трактувала сутність і роль зовнішньої торгівлі. Від класичних економістів XVIII-XIX ст., які заклали основи теорій вільної торгівлі, через марксистсько-ленінські інтерпретації та радянські підходи з їх державною монополією, і до сучасних визначень, що враховують глобалізацію, цифровізацію та діяльність транснаціональних корпорацій – поняття «зовнішньоторговельні відносини» зазнавало еволюції.

Такі науковці, як Кругман П., Обстфелд М., Мелітс М., Голіков А.П., Довгаль О.А., Мочерний С.В. [3-6], поняття «зовнішньоторговельні відносини» трактують як систему економічних зв’язків, що виникають між державами, суб’єктами господарювання, організаціями та інституціями з приводу обміну товарами, послугами, капіталом, технологіями та інформацією через національні кордони. Ціла низка фахівців, наприклад, Гілпін Р., Тertiшник Г.С. [6-10], вважають, що це поняття охоплює як економічну, так і правову, політичну та інституційну площини взаємодії, формуючи основу глобальної економічної взаємозалежності.

Для позначення цього складного багатоконпонентного явища в науковому дискурсі

використовується термін «зовнішньоторговельні відносини». Козак Ю.Г., Радіонов Ю.Д., Кругман П., Обстфелд М., Мелітс М. [3, 4] стверджують, що цей термін є усталеним у вітчизняній та зарубіжній науковій традиції та репрезентує відповідне поняття в системі міжнародних економічних відносин. Разом з тим, деякі автори, наприклад, Мочерний С.В. [6], можуть використовувати синонімічні терміни, такі як «зовнішньоекономічна торгівля», «міжнародні торговельні зв’язки» чи «міжнародна торгівля». Однак, деякі експерти з Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) [7], вважають, що саме термін «зовнішньоторговельні відносини» найбільш повно відображає не лише факт обміну товарами, але й сукупність регуляторних, інституційних та стратегічних компонентів цього процесу.

Отже, термін «зовнішньоторговельні відносини» має складну природу походження: економічну за суттю, юридичну за оформленням і політичну за впливом, що робить його інтеграційною категорією для аналізу глобальної торговельної взаємодії на макро- та мікрорівні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний масив досліджень міжнародної торгівлі, у науковій літературі й досі недостатньо розкрито зовнішньоторговельні відносини саме як інтеграційну категорію, де економічні процеси невіддільні від правових режимів, інституційних механізмів і політичних рішень, що формують «правила гри» у глобальній взаємодії. Невирішеними залишаються питання узгодження різнорідних підходів до визначення цієї дефініції з урахуванням цифровізації, транснаціональних потоків даних і зростання ролі наднаціональних інститутів, що ускладнює вироблення єдиного методологічного інструментарію для її аналізу та прикладного використання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні зовнішньоторговельних відносин як інтеграційної категорії та уточненні їх змісту через синтез економічних, правових і політичних вимірів з урахуванням глобалізації та цифровізації. Для досягнення

мети поставлено завдання здійснити історико-теоретичний і контент-аналіз підходів до трактування зовнішньоторговельних відносин, визначити ключові відмінності й переваги авторської дефініції та проілюструвати її прикладами сучасних проявів у світовій економіці.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглянемо існуючі підходи до визначення терміну «зовнішньоторговельні відносини», які існують у вітчизняній та зарубіжній літературі більш детально. Розбіжності в розу-

мінні та тлумаченні цього терміну потребують урахування змісту та сутності інтеграційних процесів, виходячи з контексту його визначення [2; 4; 5]. В таблиці 1 наведено основні визначення терміну «зовнішньоторговельні відносини».

Із таблиці 1 видно, як поступово зміщувався акцент у визначенні зовнішньоторговельних відносин: від простого обміну товарами між країнами (класики) до усвідомлення його соціальних і політичних наслідків (Маркс, Ленін), далі до інструменту державної полі-

Таблиця 1

Основні визначення терміну «зовнішньоторговельні відносини»

Автор визначення	Визначення поняття «зовнішньоторговельні відносини»
А. Сміт	Зовнішня торгівля є взаємовигідним обміном, що дозволяє кожній нації зосередити обмежені ресурси на ефективнішому виробництві і отримувати від сусідів те, що вони можуть зробити дешевше. Держава, на думку Сміта, не повинна перешкоджати такому обміну, за винятком кількох випадків (наприклад, товарів стратегічного значення для оборони)
Д. Рікардо	Країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з відносно нижчими альтернативними витратами, і обмінюватися ними. Тоді кожна з країн отримає більше благ, ніж якби намагалася сама виробляти все.
К. Маркс	Зовнішня торгівля є необхідним продуктом розвитку капіталістичного виробництва, оскільки капітал постійно прагне розширення ринку за межі національних кордонів.
Радянська економічна наука	Зовнішня торгівля є сукупністю торговельних операцій з обміну товарами і послугами між державами, що в СРСР здійснюється на засадах державної монополії. Зовнішня торгівля СРСР це планово регульована діяльність держави по експорту та імпорту, покликана забезпечити потреби народного господарства і сприяти зміцненню соціалізму у світі. Поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» охоплювало, крім торгівлі, також міжнародне науково-технічне співробітництво, надання кредитів, участь у роботі економічних організацій тощо, і також трактувалося через призму державного управління.
Сучасні українські дослідники:	
В. І. Небрат	Аналізує зовнішньоторговельну політику України в історичному вимірі, виділяючи етапи лібералізації та структурних зрушень за час незалежності.
А. П. Кісельов	Зовнішня торгівля є специфічним сектором економіки окремої держави, суб'єктами якого є підприємницькі структури, пов'язані з реалізацією товарів (послуг, ідей) на зарубіжних ринках і частини зарубіжного товару на національному ринку.
Є. М. Білоусов	Зовнішньоекономічна політика це діяльність держави щодо розвитку і регулювання торговельно-економічних зв'язків з іншими країнами.
Сучасні зарубіжні підходи	Зовнішньоторговельні відносини – це різновид міжнародних економічних відносин, що відрізняється від внутрішньої торгівлі тим, що учасники обміну належать до різних національних економік. Міжнародна торгівля – це економічні транзакції, що здійснюються між країнами, включаючи обмін товарами, послугами та інші пов'язані операції****.

Джерело: сформовано автором на основі: [1-16]

тики (радянська школа), і зрештою до комплексної глобальної системи, що охоплює бізнес, державу і технології (сучасні підходи). Кожен етап привносив нові розуміння, але й мав свої обмеження, які долалися наступними поколіннями теоретиків.

Результати контент-аналізу сутності зовнішньоторговельних відносин наведено у табл. 2.

Контент-аналіз сутності терміну «зовнішньоторговельні відносини» (таблиця 3) дозволив визначити основні підходи до дослідження цієї дефініції.

Виходячи з проведеного контент-аналізу сутності зовнішньоторговельних відносин та терміну «зовнішньоторговельні відносини» можна зробити висновок, що зовнішньоторго-

Таблиця 2

Контент-аналіз сутності зовнішньоторговельних відносин у науковій літературі

№	Джерело / автор	Основне трактування сутності	Ключові акценти / смислові домінанти	Коментарі / висновки
1	2	3	4	5
1	Мельник А.Ф., Шевчук В.Я. (2020)	Економічний механізм міжнародної взаємодії країн через обмін	Функціональність, прибутковість, комерційність	Підхід через економічні інтереси суб'єктів
2	Козак Ю.Г., Радіонов Ю.Д. (2021)	Структурований процес транснаціональної взаємодії у межах торговельних систем	Регульованість, правовий режим, системність	Наголос на правових, процедурних та організаційних аспектах
3	Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. (2018)	Взаємодія економік, заснована на відмінностях у продуктивності та ресурсах	Ефективність, порівняльні переваги, спеціалізація	Теоретичний підхід з макроекономічним ухилом
4	UNCTAD (2021)	Система глобального обміну, яка формує ланцюги вартості	Інтеграція, залежність, нерівномірність розвитку	Підкреслюється системна асиметрія між країнами
5	Сіденко В.Р. (2018)	Політико-економічна форма взаємозв'язку країн на базі торгівлі	Зовнішня політика, національні інтереси, геоekonomіка	Підхід через політичну економію
6	Мірошниченко Т.М. (2022)	Взаємодія держав і бізнес-структур у сфері експорту, імпорту та сервісу	Багаторівневість, практична реалізація, контрактні механізми	Описано практичні аспекти – канали, процедури, форми
7	OECD (2022)	Комплексна взаємодія, яка охоплює не лише товари, а й дані та цифрові послуги	Цифровізація, нові форми торгівлі, глобальні платформи	Сучасне розширене бачення сутності торгівлі
8	Голіков А.П., Довгаль О.А. (2015)	Форми інтеграції країн у світову господарську систему через обмін	Інституціоналізація, глобальні ринки, нормативні рамки	Акцент на інституційних основах торгівлі
9	Дергачов В.А. (2020)	Економічна діяльність на міжнародному рівні через переміщення товарів, капіталів і технологій	Міжнародна мобільність, комерційні зв'язки	Підкреслення багатофункціональності відносин

Продовження Таблиці 2

1	2	3	4	5
10	Білоусов Є.М. (2020)	Зовнішньоторговельна діяльність як об'єкт правового регулювання	Правове забезпечення, суб'єкти і об'єкти торгівлі	Юридичний аспект забезпечення торговельних відносин
11	Ревякін Г.В. (2018)	Циклічна природа глобальної торгівлі як елемента економічної системи	Циклічність, фази розвитку, економічна динаміка	Системний економічний підхід
12	Фоміна Є.В. (2019)	Інтелектуалізація процесів глобальної економічної взаємодії	Інновації, технологічний розвиток, знання	Зосередження на нематеріальних аспектах обміну
13	Mundell R.A. (1961)	Міжнародна торгівля як функція оптимальних валютних зон	Валютні зони, макроекономічна стабільність	Теоретична розробка ролі фінансів у торгівлі
14	Baldwin R.E. (2016)	Інформаційні технології як рушійна сила нової глобалізації	Діджиталізація, інтеграція, інновації	Сучасне бачення інформаційної епохи торгівлі
15	Bhagwati J. (2004)	Глобалізація як розширення свободи торгівлі	Лібералізація, добробут, відкритість	Ліберальна концепція переваг глобальної торгівлі
16	Ricardo D. (1817)	Зовнішня торгівля як джерело вигод від порівняльної переваги	Порівняльна перевага, ефективність, спеціалізація	Класична економічна теорія торгівлі

Джерело: сформовано автором на основі [1-5; 7; 8; 12-14; 16]

вельні відносини охоплюють систему економічних, правових та інституційних зв'язків між країнами, що реалізується через регулярний обмін товарами та послугами за участі держави, бізнесу та наднаціональних структур, і виконує ключову функцію інтеграції національних економік у світове господарство.

Аналіз літературних джерел довів, що також не існує єдиного підходу до визначення сутності терміну «зовнішньоторговельні відносини». В таблиці 4 наведено порівняльну характеристику основних підходів до визначення терміну «зовнішньоторговельні відносини».

У таблиці 4 узагальнено основні ідеї відповідних авторів/шкіл, а не дослівні цитати всіх визначень.

Спираючись на вище проведений історико-теоретичний аналіз розвитку визначень поняття «зовнішньоторговельні відносини», контент-аналіз терміну «зовнішньоторговельні відносини» та сутності зовнішньоторговельних відносин, запропонуємо власне визначення, яке, на нашу думку, найкраще відпо-

відає реаліям сучасної світової економіки та тим викликам, що постають перед світом, а саме: зовнішньоторговельні відносини – це система економічних взаємодій між різнонаціональними суб'єктами (державами, фірмами, домогосподарствами), пов'язана з обміном товарами, послугами, капіталом та даними через державні кордони, яка функціонує за умов глобальної взаємозалежності та регулюється сукупністю національних і міжнародних інституційних норм.

Слід відзначити, що авторське визначення терміну «зовнішньоторговельні відносини» відрізняється від традиційних підходів насамперед комплексністю та адаптацією до сучасних умов глобального розвитку. На відміну від класичних трактувань, воно враховує мультисуб'єктний характер зовнішньої торгівлі, визнаючи активну роль не лише держав, а й бізнесу, транснаціональних корпорацій та споживачів, а також розширює предмет торгівлі за межі матеріальних товарів, включаючи послуги, капітал і транскордонні потоки даних. Запропоноване визначення підкреслює гло-

Таблиця 3

Контент-аналіз терміну “зовнішньоторговельні відносини”

№	Джерело	Основні компоненти визначення	Категорії, що виокремлюються	Особливості
1	2	3	4	5
1	Мельник А.Ф., Шевчук В.Я. (2020)	Сукупність форм і методів торгівлі між країнами	Економічна взаємодія, обмін, суб'єкти	Класичний економічний підхід
2	Сіденко В.Р. (2018)	Система міжнародного переміщення товарів і послуг	Система, регулювання, трансакції	Акцент на інституційному вимірі
3	Козак Ю.Г., Радіонов Ю.Д. (2021)	Стійкі економічні зв'язки між країнами	Стійкість, суб'єкти, об'єкти, політика	Наголос на тривалості та правовій основі
4	Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. (2018)	Торгівля як функція спеціалізації та порівняльних переваг	Спеціалізація, ефективність, вигоди	Підхід з позиції теорій міжнародної торгівлі
5	OECD Trade Policy Outlook (2022)	Потоки товарів, послуг і даних у глобальному просторі	Глобалізація, цифровізація, лібералізація	Сучасний підхід: торгівля не обмежується товарами
6	Звіт UNCTAD (2021)	Мережа економічних зв'язків між країнами, яка регулюється через національні та наднаціональні механізми	Інституційність, регулювання, асиметрія розвитку	Акцент на розриві між Північчю і Півднем, політичний вимір
7	Фоміна Є.В. (2020)	Взаємодія національних економік через зовнішньоторговельні канали в умовах інтеграції	Торговельні канали, регіоналізація, інтеграційні блоки	Регіональний акцент, взаємозв'язок з інтеграційними процесами
8	Мірошніченко Т.М. (2022)	Відносини між державами щодо переміщення ресурсів, які визначаються міжнародними угодами та національною політикою	Двосторонність, правове регулювання, ресурси	Наголос на ролі угод і державної політики
9	Ревякін Г.В. (2021)	Регульовані економічні відносини, спрямовані на забезпечення експортно-імпортних потоків	Регульованість, експорт/імпорт, структура взаємодії	Практичний підхід із зазначенням операційних механізмів
10	Дергачов В.А. (2020)	Економічні відносини між державами та фірмами у сфері торгівлі, інвестицій і кооперації	Економічні суб'єкти, торгівля, інвестиції	Підкреслення коопераційного аспекту
11	Крисоватий А.І., Зварич Р.Є. (2021)	Глобальна система взаємозв'язків і обміну між національними економіками	Глобалізація, взаємозв'язки, обмін	Наголос на глобальному контексті
12	Голіков А.П., Довгаль О.А. (2015)	Сукупність форм участі національних економік у світовому господарстві	Форми участі, глобальна економіка	Інституційно-аналізований підхід
13	Мочерний С.В. (2017)	Система виробничих і торговельних відносин між країнами	Виробництво, торгівля, країни	Інтеграція виробничої сфери у визначення

Продовження Таблиці 3

1	2	3	4	5
14	Сміт А. (1776)	Обмін товарами між націями як джерело збагачення	Обмін, вигода, спеціалізація	Класична теорія вигоди від торгівлі
15	Рікардо Д. (1817)	Відносини, що забезпечують вигоду за рахунок порівняльної переваги	Порівняльна перевага, вигода, спеціалізація	Теоретичне обґрунтування переваг зовнішньої торгівлі
16	UNCTAD Handbook of Statistics (2023)	Структура та обсяги глобальних потоків товарів і послуг	Потоки, глобальні ринки, статистика	Емпіричний статистичний підхід
17	WTO World Trade Report (2023)	Механізми регулювання міжнародної торгівлі товарами, послугами та інтелектуальною власністю	Регулювання, правила, об'єкти торгівлі	Системне бачення ролі правил у торгівлі
18	Білоусов Є.М. (2020)	Особливості правового забезпечення зовнішньоторговельної діяльності	Правове забезпечення, діяльність, суб'єкти	Акцент на правовому аспекті торговельних відносин
19	European Commission (2021)	Лібералізація та регулювання товарних, послугових та цифрових потоків у межах Єдиного ринку	Лібералізація, цифровізація, інтеграція	Сучасне бачення з урахуванням цифрової економіки

Джерело: сформовано автором на основі [1-8; 11-15]

бальну взаємозалежність національних економік у межах глобальних ланцюгів доданої вартості та відображає інституційний вимір зовнішньоторговельних відносин, акцентуючи на вирішальній ролі національних і міжнародних норм у формуванні «правил гри» сучасної міжнародної торгівлі в умовах цифровізації та економічної інтеграції.

Основною перевагою авторського визначення категорії «зовнішньоторговельні відносини» є його ширший і більш гнучкий характер, що дозволяє адекватно відображати трансформації міжнародної торгівлі в умовах цифровізації, коли межі між товарами, послугами та цифровими продуктами поступово стираються. Крім того, у визначенні зроблено акцент на глобальній взаємозалежності та інституційному середовищі функціонування зовнішньоторговельних відносин, що дає змогу враховувати роль міжнародних правил, угод і наднаціональних організацій у протидії сучасним викликам, таким як тіньова торгівля, цифрові ризики та екологічні загрози, і забезпечує методологічну придатність категорії для аналізу сучасної світової економіки.

Прикладом сучасного прояву зовнішньоторговельних відносин за автроським визначенням може бути ситуація з послугами хмарних технологій: українська ІТ-компанія надає через інтернет послуги клієнту в ЄС, отримуючи оплату онлайн. З точки зору класичних визначень це складно віднести до «торгівлі» (бо немає матеріального товару, митного оформлення), але за нашим підходом – це зовнішньоторговельні відносини (експорт послуг, здійснений цифровим шляхом). Інший приклад – це діяльність глобальних маркетплейсів (наприклад, Amazon, Alibaba), які зводять продавців і покупців з різних країн, оперують великими масивами даних про транзакції. Наше визначення охоплює і цей феномен, тоді як традиційні могли б обмежитися лише фізичним переміщенням товарів.

Висновки. Таким чином, запропоноване авторське визначення є більш багатограним і динамічним, відображаючи ті риси зовнішньоторговельних відносин, що формуються під впливом сучасних глобальних трендів. Воно ставить наголос на тому, що торгівля – це не ізольований процес між двома країнами,

Таблиця 4

**Порівняльна характеристика основних підходів до визначення терміну
«зовнішньоторговельні відносини»**

Автор / школа (рік)	Визначення / концепція	Характеристика підходу	Сильні сторони	Недоліки / обмеження
1	2	3	4	5
А. Сміт – класична школа (1776)	Зовнішня торгівля як взаємовигідний обмін, за якого країна імпортує товари, що за кордоном виробляються дешевше, в обмін на свої конкурентні товари.	Ліберальний, теорія абсолютних переваг: мінімальне втручання держави, відкриті ринки.	Показав вигоди спеціалізації і вільної торгівлі для зростання багатства нації. Заклав основи теорії міжнародного поділу праці.	Не пояснює торгівлю при відсутності абсолютних переваг у однієї зі сторін. Ігнорує питання розподілу вигод, соціальні наслідки, монополії тощо.
Д. Рікардо – класична школа (1817)	Міжнародна торгівля вигідна навіть при абсолютній перевазі однієї країни в усьому: головне – різниця у відносних (порівняльних) витратах. Кожна країна експортує те, в чому її альтернативні витрати нижчі.	Ліберальний, теорія порівняльних переваг: вільна торгівля підвищує добробут усіх учасників за рахунок раціонального розміщення ресурсів.	Універсальність – показав, що торгівля вигідна всім країнам, закрив наукову основу політики фрітредерства.	Базується на спрощених припущеннях (1 фактор, відсутність транспортних витрат, повна зайнятість тощо). Не враховує вплив торгівлі на доходи різних груп населення, на рух капіталу.
К. Маркс – марксизм (1867–1894)	Зовнішньоторговельні відносини – органічна частина світового капіталістичного господарства, що з одного боку розширює ринок збуту і сприяє накопиченню капіталу, а з іншого – посилює експлуатацію та нерівномірність розвитку.	Політико-економічний, критичний підхід: аналіз через призму класів і глобальної нерівності. Торгівля – двигун і одночасно «ахіллесова п'ята» капіталізму.	Вказав на глибинні ефекти торгівлі: глобальну конкуренцію, тенденцію до утворення світового ринку, експансію капіталу.	Ігнорує аспект взаємної вигоди в класичному розумінні. Прогнозував загострення криз, що не завжди справджувалось у короткостроковій перспективі.
Радянська економічна наука – соціалізм (1930-1980-ті)	Зовнішньоторговельні відносини визначалися як відносини з обміну товарами між соціалістичною державою та іншими країнами, що здійснюються на основі державної монополії і плану.	Державно-монополістичний, плановий підхід: торгівля підпорядкована плану, політичним цілям. Відкрита протекціоністська модель.	Забезпечив економічний суверенітет, швидку мобілізацію ресурсів на внутрішні потреби. Захистив молоду економіку СРСР від поглинання іноземним капіталом.	Неефективність та ізоляція: відсутність конкуренції і цінових сигналів приводила до технологічного відставання, брак стимулів до підвищення якості експортної продукції. Низька гнучкість – система повільно реагувала на зміни світового попиту.

Продовження Таблиці 4

1	2	3	4	5
Сучасні українські дослідники – перехідна економіка, ХХІ ст.	Зовнішньоторговельні відносини – це відносини економічних суб'єктів України з суб'єктами інших країн щодо обміну товарами, послугами, капіталом, які здійснюються у ринковому середовищі, але регулюються державою та міжнародними договорами.	Перехідний, інтеграційно-ліберальний підхід: поєднання ринкових механізмів і державної стратегії інтеграції у світову економіку. Орієнтація на правила СОТ, розвиток експорту, диверсифікацію торгівлі.	Актуалізоване визначення враховує різні види суб'єктів і різні форми торгівлі. Відображає сучасні реалії України. Включає правові рамки.	Як молода економіка, Україна стикається з викликами: структурна вузькість експорту, недостатня конкурентоспроможність багатьох галузей. Визначення часто констатує бажаний стан, але реальність – залежність від кон'юнктури світових ринків. Деякі аспекти ще потребують глибшого включення до теоретичних моделей.
Сучасні зарубіжні підходи – глобалізація, корпорації, діджиталізація (кінець ХХ – ХХІ ст.)	Зовнішньоторговельні (міжнародні торговельні) відносини – система транснаціональних обмінів товарами, послугами, даними, яка здійснюється між різними країнами і регулюється наднаціональними правилами.	Глобально-інституційний підхід: мульти-акторність, нові форми торгівлі, регулювання через багатосторонні угоди. Торгівля – ядро глобалізації, пов'язане з інвестиціями, міграцією, розвитком.	Дуже широкий і гнучкий погляд: дозволяє аналізувати сучасні феномени. Сприяє виробленню комплексної політики. Відображає реальну структуру світової економіки.	Комплексність створює труднощі регулювання – виникає «дефіцит глобального управління». Суперечність між глобальними правилами і національним суверенітетом: сучасні визначення припускають відкритість, але політичні тенденції можуть відкидати глобальні принципи.

Джерело: сформовано автором на основі [1-7; 12-16]

а частина комплексної глобальної мережі, де беруть участь різні актори і різні об'єкти обміну. Таке розуміння дозволяє краще формулювати політики: наприклад, розробляти стратегії цифрової торгівлі для країни, інтегруватися у світові ланцюги з більшою доданою вартістю, протидіяти нелегальній торгівлі, використовуючи міжнародну співпрацю.

Цей підхід резонує з концепціями «Trade in Value Added» (торгівля доданою вартістю), «Inclusive trade» (інклюзивна торгівля, що враховує МСП та розвиток) та «Digital trade governance» (управління цифровою торгівлею) – тобто з найновішими парадигмами, що стоять на порядку денному міжнародних економічних форумів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник А. Ф., Шевчук В. Я. *Міжнародна економіка : підручник*. – К. : Знання, 2020. – 598 с.
2. Сіденко В. Р. *Міжнародна торгівля та економічна безпека*. – К. : НІСД, 2018. – 234 с.

3. Козак Ю. Г., Радіонов Ю. Д. *Міжнародні економічні відносини*. – К. : Центр учбової літератури, 2021. – 412 с.
4. Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. *International Economics: Theory and Policy*. – 11th ed. – Harlow : Pearson, 2018. – 798 p.
5. *Міжнародні економічні відносини : підручник* / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 464 с.
6. Мочерний С. В. *Основи економічної теорії*. – К. : Академія, 2017. – 688 с.
7. OECD. *Trade Policy Outlook 2022* [Електронний ресурс]. – Paris : OECD Publishing. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/trade/> (дата звернення: 28.04.2025).
8. UNCTAD. *Trade and Development Report 2021* [Електронний ресурс]. – New York ; Geneva : United Nations Publications, 2021. – Режим доступу: <https://unctad.org/webflyer/trade-and-development-report-2021> (дата звернення: 28.04.2025).
9. Gilpin R. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. – Princeton : Princeton University Press, 2001. – 435 p.
10. Тертишник Г. С. *Міжнародне економічне право*. – К. : Центр учбової літератури, 2020. – 320 с.
11. WTO. *World Trade Report 2023* [Електронний ресурс]. – Geneva : World Trade Organization Publications, 2023. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr23_e.htm (дата звернення: 28.04.2025).
12. Фомина Є. В. *Інтелектуалізація глобального економічного розвитку* : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. – 265 с.
13. Мірошниченко Т. М. *Розвиток економічного співробітництва країн ШОС у контексті світових інтеграційних процесів* : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. – 321 с.
14. Ревякін Г. В. *Закономірності циклічного розвитку глобальної економічної системи* : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. – 212 с.
15. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. – London : W. Strahan and T. Cadell, 1776. – (Book IV, Chapter II: Of Restraints upon Importation).
16. Ricardo D. *On the Principles of Political Economy and Taxation*. – London : John Murray, 1817. – 584 p.

REFERENCES:

1. Melnyk, A. F., & Shevchuk, V. Ya. (2020). *Mizhnarodna ekonomika* [International economics]. Znannia. 598 p. (in Ukrainian)
2. Sidenko, V. R. (2018). *Mizhnarodna torhivlia ta ekonomichna bezpeka* [International trade and economic security]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (NISD). 234 p. (in Ukrainian)
3. Kozak, Yu. H., & Radionov, Yu. D. (2021). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny* [International economic relations]. Tsentri uchbovoi literatury. 412 p. (in Ukrainian)
4. Krugman, P. R., Obstfeld, M., & Melitz, M. J. (2018). *International economics: Theory and policy (11th ed.)*. Pearson. 798 p.
5. Holikov, A. P. (Ed.), & Dovhal, O. A. (Ed.). (2015). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny* [International economic relations]. V. N. Karazin Kharkiv National University. 464 p. (in Ukrainian)
6. Mochernyi, S. V. (2017). *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Fundamentals of economic theory]. Akademiia. 688 p. (in Ukrainian)
7. OECD. (2022). *Trade policy outlook 2022*. OECD Publishing. Retrieved April 28, 2025, from <https://www.oecd.org/trade/>
8. United Nations Conference on Trade and Development. (2021). *Trade and development report 2021*. United Nations. Retrieved April 28, 2025, from <https://unctad.org/webflyer/trade-and-development-report-2021>
9. Gilpin, R. (2001). *Global political economy: Understanding the international economic order*. Princeton University Press. 435 p.
10. Tertyshnyk, H. S. (2020). *Mizhnarodne ekonomichne pravo* [International economic law]. Tsentri uchbovoi literatury. 320 p. (in Ukrainian)
11. World Trade Organization. (2023). *World trade report 2023*. World Trade Organization. Retrieved April 28, 2025, from https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr23_e.htm
12. Fomina, Ye. V. (2019). *Intelektualizatsiia hlobalnoho ekonomichnoho rozvytku* [Intellectualization of global economic development] (Candidate's dissertation). V. N. Karazin Kharkiv National University. (in Ukrainian)
13. Miroshnychenko, T. M. (2019). *Rozvytok ekonomichnoho spivrobitnytstva krain ShOS u konteksti svitovykh intehtatsiinykh protsesiv* [Development of economic cooperation of SCO countries in the context of global integration processes] (Candidate's dissertation). V. N. Karazin Kharkiv National University. (in Ukrainian)

14. Reviakin, H. V. (2018). *Zakonomirnosti tsyklichnoho rozvytku hlobalnoi ekonomichnoi systemy* [Regularities of cyclical development of the global economic system] (Candidate's dissertation). V. N. Karazin Kharkiv National University. (in Ukrainian)
15. Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (Book IV, Chapter II: Of restraints upon importation). W. Strahan & T. Cadell.
16. Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation*. John Murray. 584 p.

Дата надходження статті: 05.12.2025

Дата прийняття статті: 17.12.2025

Дата публікації статті: 29.12.2025